

—, *Paisatges de la nostra història. Assaigs i notes de literatura catalana*, «Biblioteca Llibertat» (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1929).

—, *La lliçó de la dictadura* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1931).

—, *Caliu. Records de mestres i amics* (Mèxic, Institut Català de Cultura, 1958).

Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Literatura catalana*, «Estudis Universitaris Catalans», I (Barcelona 1907).

Llorenç Villalonga i l'existencialisme,* per Xavier Vall

Per bé que estudiï monogràficament aquesta relació, no pretenc que sigui determinant. Així i tot, crec interessant d'analitzar-la detingudament, ja que Villalonga es refereix sovint a aquest corrent filosòfic i literari tan influent a la postguerra.¹

1. La recepció

Ja tardanament, Villalonga va declarar que «coneixia» Sartre —suposo que no volia pas dir personalment— «abans de la guerra».² El 1936, però, aquest escriptor tan sols havia editat alguns articles en publicacions periòdiques de difícil accés i el llibre *L'imagination*.³ És cert que podrien donar crèdit a l'afirmació de Villalonga el seu cosmopolitisme i, com que algunes

d'aquestes obres són de caràcter psicològic, la seva professió de psiquiatra. De tota manera, resultaria força estrany que no en parlés a l'època.

En canvi, en un article publicat a «Balears» el 12 d'agost de 1948 (uns quants mesos abans que la inclusió de Sartre a l'*Índex* de llibres prohibits per l'Església, el 30 d'octubre, en contribuís a la popularització), confessava que la primera imatge d'aquest autor se l'havia formada a través de la premsa madrilenya i barcelonina i que era força deformada, fins al punt d'arribar a creure'l merament un esnob.⁴ En qualsevol cas, no en va trobar «una síntesi clara i útil» de la filosofia fins que va obtenir *L'existencialisme est un humanisme*. Tot i que es tracta d'una conferència pronunciada el 1945 i editada el 1946, no la va poder llegir (a causa dels impediments de la difusió de les obres de l'escriptor francès a l'estat) fins al 1948, quan li va enviar la seva amiga Eleanor Sackett des de París.⁵

Producte d'aquesta lectura, va escriure l'esmentat article.⁶ Citant-hi Sartre (no

* Aquest treball s'inscriu en el projecte de recerca DGICYT, PB94-0710, i ha estat exposat en la Jornada d'Estudi sobre Llorenç Villalonga celebrada a la UAB l'11 de desembre de 1998.

1. Vegeu la meua tesi: *La literatura catalana de postguerra i l'existencialisme (1945-1968)* (dir. Jordi Castellanos) (UAB, 1990), editada en microfítxes per les Publicacions d'aquesta institució, el 1992, i sintetitzada parcialment en la conferència *Aproximació a la influència de l'existencialisme en la literatura catalana*, dins *Els anys de la postguerra a Catalunya (1939-1959)* (Barcelona, Abadía de Montserrat, 1994), ps. 59-72.

2. Damià FERRA-PONÇ, *L. Villalonga entre tres cultures* (1974), dins *Escrits sobre L. Villalonga* (Barcelona, UIB - Abadía de Montserrat, 1997), p. 236. Pel que fa a l'interès de Villalonga per la cultura francesa en general, vegeu Pere ROSSELLO BOVER, *Els models literaris francesos de L. Villalonga a «Bearn o la sala de les nines» i «Falses memòries de Salvador Orlan»*, «Estudis Balearics», núm. 57 (febrer-maig de 1997), ps. 9-20.

3. Vegeu Michel CONTAT i Michel RYBALKA, *Les écrits de Sartre* (París, Gallimard, 1970).

4. DHEY, *Del existencialismo*, p. 8.

5. *Ibid.* i D. FERRA-PONÇ, *L. Villalonga entre tres cultures*, p. 236. Villalonga hi afirma, erròniament, que el llibre de Sartre va aparèixer el 1948 (suposo que a partir de la data del seu exemplar). Per a la relació amb Eleanor Sackett, vegeu Jaume POMAR, *La raó i el meu dret. Biografia de L. Villalonga* (Palma de Mallorca, Moll, 1995), *passim*, i *Aportació a l'epistolari de L. Villalonga i Quatre cartes a Eleanor Sackett*, dins *El meu L. Villalonga* (Palma de Mallorca, Moll, 1995), ps. 59-100.

6. Poc abans s'havia referit de passada a l'existencialisme a l'article *Ocaso del comunismo ruso y catda de un gabinete*, «Balears» (29-VII-1948), en què, a propòsit de l'expansionisme soviètic, ironitzava: «*Si no miente Jean-Paul Sartre, asusta pensar en la «angustia existencialista» que acompañará las decisiones de Stalin*

sempre explícitament) o en boca pròpia, Villalonga hi extracta algunes de les idees bàsiques d'aquella mena de manifest. L'article es presenta com un intent d'explicar a la «*marquesa de X*» per què «*su hija política, conectada con medios internacionales, se ha sentido súbitamente filósofa*» i «*no habla más que de existencialismo*». Encara que podria ser un cas real, sembla que es tracta d'un artífici villalonguà. Tanmateix, potser l'afavoreix una anècdota reportada per Sartre: la d'una dama que, quan se li escapava algun mot groller, s'excusava de tornar-se existencialista. Villalonga la cita aplicant-la a les preteses «*algaradas de café*» del Flore, freqüentat per aquest filòsof i els seus seguidors. De tota manera, té bona cura de remarcar, fent seves les paraules de Sartre, que no s'ha de confondre la *moda* existencialista amb el corrent filosòfic («*una doctrina austera y estrictamente destinada a técnicos y filósofos*»). També com l'escriptor francès, divideix l'existencialisme en relació amb les creences religioses, però reduint l'opció confessional a la catòlica (en la qual no tan sols situa Marcel, sinó també el deista Jaspers).⁷ En canvi, a l'inrevés de Sartre, confia que aquesta línia —que no creu sinó una derivació de la doctrina del lliure albir— s'acabi imposant. Així «*el hombre volvería a sentirse amparado por Dios*» i el «*terrible sentido de la libertad*» existencialista toparia amb les «*cortapisas*» de la «*gracia*» i de la «*protección*». Però, com que de moment domina la tendència sartriana, se centra fonamentalment en aquesta versió. De la mà de Sartre, doncs, divulga l'ideari existencialista (la precedència de l'existència a l'essència, el «*délaissement*», la condemna a la llibertat, l'elecció responsable, el compromís —que considera el punt més fosc—, l'angoixa...). Aquesta última noció el porta a relacionar l'existencialisme amb la crisi de la guerra i de la postguerra mundials. La descripció del fenomen es barreja

(«*liberté du choix, angoisse*» de Kierkegaard y «*délaissement*» de Heidegger), angustia comparable a la de Hitler cuando mordía las alfombras de su despacho.»

7. Villalonga confessarà que no va arribar a llegir aquests dos filòsofs, així com tampoc Heidegger (D. FERRÀ-PONÇ, *L. Villalonga entre tres cultures*, p. 236).

amb una valoració basada en la dicotomia nòrdic / mediterrani, de tanta fortuna en la cultura occidental, en les lletres catalanes i específicament en l'obra villalonguana.⁸ Villalonga, encara que matisa que el concepte existencialista de llibertat ja havia estat avançat per Bergson,⁹ opina que l'existencialisme és una «*filosofia dura*» (en contrast amb el caràcter «*confortable*» i «*dulce*» del segle XVIII), «*de raíces germánicas, nitzdiana*» (sobretot per l'«*Ocaso de los dioses*») i «*casi diría hitleriana*». Tanmateix, ha estat «*servida al mundo con la amenidad y la charme con que sólo París sabe hacerlo*». La capital francesa ha volgut destranscendentalitzar-la amb el «*matiz de humorismo*» de convertir-la en una moda. D'aquesta manera, pot acabar tranquil·litant l'aristòcrata —i, a través d'ella, els lectors— perquè l'existencialisme en voga no és sinó un fenomen superficial, innocu i de curta durada («*felizmente existen cuadros y aun sombreros existencialistas que no están mal para una temporada*»). Evidentment, s'equivocava.

En contrast amb aquell pronòstic, el mateix article va suscitar una notable expectació. Veient això, va mirar d'aconseguir altres obres de Sartre. Com que, tot i que es podien adquirir clandestinament, no les va trobar a l'estat (a la Llibreria Francesa de Barcelona el van informar que eren prohibides), va aprofitar, curiosament, un viatge a Lourdes per comprar-ne un parell: *La nausée* i *La putain respectueuse*. Amb aquests nous estímuls, va publicar un altre article sobre l'existencialisme a «*Baleares*».¹⁰

8. Vegeu Manuela ALCOVER, *França i Roma: llatinitat i classicisme i Barbàrie, romanticisme, Orient*, dins *L. Villalonga i les belles arts* (Palma, Documenta Balear, 1996), ps. 53-96.

9. S'havia relacionat ja força aquest filòsof amb l'existencialisme. Sobre la seva influència en Villalonga, vegeu D. FERRÀ-PONÇ, *Escrits sobre L. Villalonga*, ps. 193-196, i Magdalena BOU, *L. Villalonga i l'avanguardisme*, «*Affar*», núm. 2 (1982), p. 67. Encara en una ressenya de *Nosaltres els valencians*, de Joan Fuster, Villalonga es complaurà a citar un passatge de Bergson que «*parece de Sartre*»: «*El mundo será mañana lo que nosotros, libres voluntades humanas, queramos que sea*» («*Baleares*», 12-IX-1962; article reproduït dins Joan FUSTER, *Correspondència*, I, València, 3 i 4, 1997, p. 319).

10. DHEY, *Recogiendo algunas observaciones sobre el existencialismo*, «*Baleares*» (16-IX-1948), p. 8. Per al viatge a Lourdes, vegeu J. POMAR, *La raó i el*

Després d'ironitzar-hi sobre l'interès creient per la filosofia, contesta algunes carteres que li retreien haver-se limitat a l'existencialisme sartrià: insisteix que ja havia indicat que no es tracta d'una doctrina recent i que, en concret, s'havia referit a la filosofia germànica i a Bergson (que ara qualifica de «*germanizado*»), esmena l'omissió de Kierkegaard i excusa l'oblit d'Ortega (que sol figurar —no gaire pròpiament— en la nòmina d'existencialistes) qüestionant no la qualitat d'aquest filòsof, tan admirat per ell, però sí l'originalitat. Tanmateix, amb el pretext de justificar per què Sartre acapara el protagonisme del corrent, s'hi torna a centrar. Ara el qualifica d'«*excelente novelista y gran dramaturgo*». Bo i reconeixent que no n'ha pogut llegir l'última obra (*Les mains sales*), comenta sobretot *La nausée*, el llibre més famós dels que havia adquirit i el que li havia interessat més. El considera una obra que vol liquidar les narracions «*fatalistas e introvertidas*», però que acaba essent «*una novela a lo Marcel Proust, la última novela proustiana como Don Quijote es el último libro de caballerías*».¹¹ Com era d'esperar, el que l'atrau més és la investigació històrica del protagonista sobre el marquès de Rollebon, un aristòcrata de finals del XVIII i inicis del XIX.

Al tercer article i últim de la sèrie, s'ocupa sobretot de Kierkegaard.¹² Entrentant n'havia llegit algunes obres i un estudi de Lleó Chestov.¹³ Va obtenir-los gràcies a William Cook, un pintor nord-americà establert a l'illa. Tot i que podria haver-hi trobat punts de contacte (com, per exemple, el gust per la ironia socràtica), li va semblar «un pensador massa confús i abstracte». Per tant, va optar per fer-ne la caricatura, presentant-lo com un «*buen bárbaro del norte*» que, contrariat pel fracàs sentimental amb

meu dret, ps. 220-221, en què s'informa de l'adquisició de les obres de Sartre citant una carta a Bernat Calvet.

11. En canvi, en les declaracions a Damià-Ferrà Ponç afirmarà que *La nausée* és «la menys francesa de les seves obres» (D. FERRÀ-PONÇ, *L. Villalonga entre tres cultures*, p. 236).

12. DHEY, *Comentario final sobre Sartre y el existencialismo*, «Balears» (2-XI-1948), p. 1.

13. Suposo que es tracta de Kierkegaard i la filosofia existencial, del qual feia poc que s'havia publicat una traducció castellana, de Josep Ferrater Móra (Buenos Aires, Editorial Sudamericana, 1947).

Regina Olsen, s'enfronta amb el racionalisme aristotèlic i hegel·lià i fins amb Déu. Ho exemplifica amb l'emblemàtica interpretació kierkegaardiana del mite de Job, que creu que contradiu la proverbial «paciència» del patriarca. Per a un mediterrani, un nòrdic com Kierkegaard —i més a través d'un rus com Chestov— resulta massa «*crudo*» (en el sentit culinari, que li permet d'introduir digressions antropològiques). Calia, doncs, *cuinar-lo* d'acord amb la llarga tradició cultural francesa. Sartre ho ha sabut fer no tan sols exposant «*de forma clara las doctrinas del movimiento*», sinó també donant-li forma novel·lística i teatral amb «*personajes vivos, realistas*». Aquesta habilitat i la conjuntura històrica han estat la clau de l'èxit (que contrasta amb el fracàs d'Unamuno a introduir Kierkegaard a l'estat, en un moment menys favorable i sense «*la gracia expresiva y difusora de Sartre*»). No creu ja, doncs, que l'existencialisme sigui un fenomen d'abast reduït.

A més d'aquesta sèrie d'articles, el 1948 escriu un altre estudi sobre *La neurosi existencialista*, que no em consta que s'edités aleshores, si bé es va divulgar en forma de conferència.¹⁴ Crec que no paga la pena comentar-lo amb deteniment perquè, encara que aporti algun nou detall o matís, reitera aspectes ja avançats en els altres escrits: cal distingir la moda existencialista de la doctrina filosòfica; «la furia» irracionalista del nòrdic Kierkegaard «trastornà tota la filosofia occidental»; Sartre ofereix una «angoixa pentinada», continguda i *analitzada* i fins un «humanisme» que és un «classicisme»; hi ha també un existencialisme catòlic, derivat de la doctrina del lliure albir... La novetat rau sobretot en un enfocament més psicològic. Després d'algunes consideracions generals sobre la psiquiatria, passa a fer una lectura psicoanalítica de l'angoixa, jugant amb una certa confusió entre el concepte existencialista i el freud·ià. Seguint Adler, Kierkegaard és «el subjecte»

14. «Lluc», núm. 622 (gener de 1973), ps. 13-16. Suposo que, tot i que és datat el 1948, s'hi deu editar traduït i amb variants. Villalonga va pronunciar almenys una conferència sobre *La neurosis existencialista* a la Real Academia de Medicina de Palma (vegeu-ne la ressenya de «I.a Almudaina», 7-II-1952, p. 4, adduïda per J. POMAR, *I.a raó i el meu dret*, p. 241).

que «incapaç de resoldre els seus conflictes», «es refugia dins la malaltia». En canvi, entre els francesos, l'angoixa esdevé ja «*talking-cure* (cura de conversa, catarsi) i porta dintre d'ella mateixa el germen de la seva curació». De tota manera, Villalonga no s'ocupa del corrent de la psicoanàlisi existencial, en aquell temps força influent en la psicologia.

En cap dels escrits de Villalonga citats no esmenta Camus. L'interès per aquest escriptor sembla, doncs, més tardà. En un article ja de 1958, compara —com s'ha tendit a fer— *L'étranger* amb *La familia de Pascual Duarte* (publicades el mateix any, el 1942).¹⁵ Villalonga les considera obres mestres, però, educat per a la discreció, en rebutja l'exhibició de l'angoixa (que a a ja no creu merament un producte nacional o patològic, sinó un sentiment consubstancial a l'home, present ja a la Bíblia). No obstant això, opina —més amb la intenció de carregar contra el *tremendismo* de Cela que no d'elogiar Camus—¹⁶ que Meursault té més tendència a adoptar «*maneras de hombre cultivado*». Per què? En part, ja que l'autor és francès, però també perquè és d'extracció proletària (el converteix en fill «*de un albañil y una jornalera*). Això fa que conegui el poble i, per tant, procuri separar-se'n. No podia faltar la nota classista, que desfigura injustament l'actitud social de Camus.

Amb motiu de la defunció d'aquest escriptor, el 1960, li dedica un altre article, en què insisteix en la «*formación*» «*clásicamente francesa*» («*a lo sumo podría discutirse si su pesimismo entraña alguna influencia africana*»).¹⁷ En Camus, l'angoixa esdevé «*desasosiego razonable y razonado*», ja que

és no tan sols un «*artista mediterráneo*», sinó un «*exacerbado racionalista*». El divertit del cas és que l'interessa la ideologia dels últims anys (particularment, l'anticomunisme, que el va confrontar amb Sartre i amb el «*realismo socialista*») i, en canvi, li agraden més les primeres obres: prefereix *Le malentendu*, «*su obra más característica*», o *L'étranger*, «*su producción más perfecta*», al «*folletón*» de *La peste* o a *La chute* (novel·la que creu una mala imitació de *L'elogi de la follia*, d'Erasme). Producte d'aquest contrasentit, fa una lectura ben peculiar de la noció camusiana de *malentendu*: «*no somos malos; es que no nos entendemos. El mundo sin culpa de nadie, se nos ha hecho incomprendible*». Per tant, no té sentit anar contra el poder establert. Després d'interpretar Camus a la seva manera i de perdonar-li la falta de religiositat (el «*silencio de Dios*», diu citant Charles Moeller) o la poca visió d'estat, pot considerar-ne ja l'humanisme com un «*empeño de salvación*», un «*gran mensaje de amor*», «*que merece la gratitud, la piedad y la continuación de los escritores y los hombres todos de esta hora del mundo*».

Villalonga es referirà a l'existencialisme en alguns altres articles, però resultaria prolix i irrellevant entrar a comentar-los.¹⁸

2. Comparacions generals

Un aspecte que allunya Villalonga de l'existencialisme és l'opció per la literatura *psicològica* —amb tots els matisos que calgui afegir a aquest imprecís terme, tan repetit per ell mateix i per la crítica— i el consegüent rebuig de l'objectivisme i de la novel·la social (accentuats des que una ver-

ves memòries (*La mirada*, Barcelona, Pòrtic, 1975, ps. 101-102). Posteriorment, l'autor de *Bearn* arribarà a afirmar que troba Camus «més francès» que Sartre (*L. Villalonga entre tres cultures*, p. 236).

18. Per exemple, a *Retòrica de la famosa «angustia existencialista»*, «Balears» (13-XI-1957), comença que un escriptor principiant li va llegir un conte que «*tiene los aciertos —concisión, agudeza— de las fuentes existencialistas —Sartre, Camus— en que ha bebido, pero tiene sobre todo esa famosa angustia de postguerra (¿hasta cuándo duran las nieves de antaño?) que empieza ya a parecernos un poco retórica*». Vegeu també els comentaris a una conferència de J. M. Pemán, del 1959, en la qual s'atacava l'existencialisme (Baltasar PORCEL, *Els meus inèdits de L. Villalonga*, Barcelona, Edicions 62, 1987, ps. 167-168).

15. *Del «Pascual Duarte» a «L'étranger»*, «Balears» (20-II-1958), p. 11. Villalonga hi comenta que les va veure juntes en un aparador de París encara el 1954. Per a una anàlisi comparada d'ambdues obres, vegeu Mary Julia DYER, «*L'étranger*» y «*La familia de Pascual Duarte: un contraste de conceptos*», «Papeles de Son Armadans», núm. 44 (març de 1967), ps. 264-304.

16. Si bé Villalonga havia tingut una relació cordial amb aquest escriptor, se n'havia anat distanciant per diverses circumstàncies (vegeu J. POMAR, *La raó i el meu dret, passim*).

17. *Camus y la angustia occidental*, «Balears» (14-I-1960), p. 11. Blai BONET evoca la reacció de Villalonga envers la mort d'aquest escriptor a les se-

sió castellana de *Bearn* va perdre el premi Nadal contra *El Jarama*, el 1955).¹⁹ Sartre, en canvi, critica el psicologisme per essencialista i opta per les tècniques objectivistes (inspirades sobretot en la narrativa nord-americana) com a plasmació de la perspectiva fenomenològica. El mateix Villalonga conclou ben lapidàriament en un article de 1960:

«Abans de Sartre, la novel·la francesa, és a dir, occidental, seguia fidelment les petjades de Proust. Mann a Alemanya o Huxley a Londres, són essencialment psicòlegs. [...] Els sartrians, angoixats amb certa raó (encara que també, Déu meul, amb no poca retòrica),²⁰ fiten problemes socials immediats. Com que quasi tots tenen quelcom de comunista, la psicologia se'ls apar una disciplina de luxe, burgesa. El que els aclapara l'atenció no és l'anàlisi, sinó l'angoixa, la inseguretat de viure, el pa, el jornal. És clar que, com que no són tècnics en economia, sinó novel·listes, acaben fent psicologia —psicologia desesperada— tal volta com el burgès que, sense saber-ho— parla en prosa [el protagonista de *Le bourgeois gentilhomme*, de Molière].»²¹

Més en concret, Sartre, a *Qu'est-ce que la littérature?*, es va mostrar força crític amb un dels màxims models de Villalonga en

l'aspecte psicològic, Proust (si bé potser caldria relativitzar-ne la influència més que no s'ha tendit a fer, segons proposava Jaume Vidal Alcover).²²

A fi de matisar l'adscripció de Villalonga a la literatura psicològica, s'han adduït altres qualificatius, entre els quals ara ens interessa particularment el de «literatura d'idees» (un terme no menys imprecís, però útil).²³ Segurament és preferible al de «literatura filosòfica», amb masses connotacions i no gaire més delimitat. Per exemple, Camus, a *Le mythe de Sisyphe*, aplica el qualificatiu de «romanciers philosophes» a autors tan diversos com: «Balzac, Sade, Melville, Stendhal, Dostoïevski, Proust, Malraux, Kafka, pour n'en citer que quelques-uns.»²⁴ O el terme s'ha usat també a propòsit d'alguns altres escriptors molt admirats per Villalonga, com Voltaire o Anatole France.²⁵ En qualsevol cas, és evident que Villalonga fa una literatura plena de referències filosòfiques (sobretot en els diàlegs o en les digressions sovintejadades, però també en el plantejament de situacions).

Ara bé, la seva filosofia s'assembla a l'existencialista? És cert que declara tenir el propòsit de «comprendre l'home» i de mirar de fer-ho defugint abstraccions.²⁶ És cert

19. Les diatribes són molt abundants. Vegeu *Primera aportació a l'epistolari de Villalonga* (a cura de Jaume Pomar) (Palma, Impremta Soler, 1984), p. 20; Vicent SIMBOR, «Bearn o la Sala de les nines», contra el realisme social, «Llengua & Literatura», núm. 4 (1990-1991), ps. 341-355; Joan OLEZA, *Els relats de Villalonga: un realisme ambigu*, dins *L. Villalonga. Camins creuats IV* (Lleida, Pagès - UL, 1997), ps. 51-84; la meua aproximació a *L'objectivisme en la narrativa catalana de postguerra*, dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, 1 (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995), ps. 153-154... Curiosament, a l'article *La novela angosta*, «Baleares» (6-III-1958), després de comparar les prescripcions objectivistes a les del teatre classicista, invoca la condemna a la llibertat (complaent-se en el caràcter paradoxal de l'afirmació de Sartre) a fi de defensar la lliure elecció de les tècniques.

20. N. de l'a.: «Una de les seves "receptes" fou la grolleria "volguda", el gamberrisme literari, que aquí culminà en el tremendisme. Fugint de les anacròniques marqueses de Benavente, alguns escriptors —pobra imaginació!— no veuriem altra sortida que usar contínuament la paraula "merda". (Sartre l'ha via usada, però una sola vegada, en *Les mains sales*).»

21. *Problemes de la novel·la actual*, «Serra d'Or», any II, núm. 9 (setembre de 1960), ps. 12-13.

22. Marcel Proust a la *literatura catalana*, dins *Estudis de literatura catalana contemporània* (Barcelona, URV- UB, 1993), ps. 490-493. Així i tot, el mateix Villalonga ha reconegut reiteradament aquesta influència i resulta considerable (vegeu Maria Carme BOSCH, *L. Villalonga: un senyor que coneix Proust*, dins *L. Villalonga. Camins creuats IV*, ps. 167-187).

23. Vegeu Jaume VIDAL i ALCOVER, *L. Villalonga i la seva obra* (Barcelona, Curial, 1980) i Vicent SIMBOR, *L. Villalonga: novel·la psicològica / novel·la d'idees*, dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, ps. 319-335, i *L. Villalonga entre Anatole France i Marcel Proust*, dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX* (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1997), ps. 317-353. Potser caldria prendre més en consideració la possible influència en aquest aspecte de Ramon Pérez de Ayala, un autor pel qual consta que Villalonga es va interessar (*La raó i el meu dret*, ps. 66 i 106) i que es caracteritza també pel perspectivisme i, en concret, pel joc de dualitats, si bé amb plantejaments força diferents.

24. *Essais* (París, Gallimard, 1981), p. 178.

25. Per a la influència d'aquest darrer escriptor en Villalonga, a més de l'estudi de V. SIMBOR ja citat, vegeu D. FERRÀ-PONÇ, *Escrits sobre L. Villalonga*, ps. 237-272.

26. *Introducció a la novel·la*, dins *Els meus inèdits de L. Villalonga*, p. 89. Vegeu també Marina GUS-

també que el joc amb l'escepticisme, l'agnosticisme, el relativisme o la paradoxa li serveixen per a *revelar* l'existència humana. És cert, fins i tot, com ha apuntat Pere Rosselló Bover, que la seva «filosofia "relativista"», en alguns aspectes, es pot considerar «compatible» amb la «moral de situació» de l'existencialisme.²⁷ Però no és menys cert, en canvi, que sovint utilitza aquest recursos —sofisticament i amb una actitud evasiva oposada a l'existencialisme— per defugir la problemàtica existencial, per eludir les responsabilitats ètiques i per lliurar-se als més evidents dogmatismes.²⁸ Per il·lustrar-ho tan sols anecdòticament, fins tindrà l'ocurrència d'identificar la llibertat sartriana amb el *Referéndum* del 1966, jugant amb el *délaissement* de la futura mort de Franco:

«No hace un año el Caudillo lo dijo [...]: "Estoy a vuestro lado, pero la vida del hombre no es eterna y al fin seréis vosotros quienes habréis de regiros"...

»Sartre habló de la angustia de elegir. Según su filosofía estamos condenados a la libertad". Esta libertad es la que inicia ahora el Referéndum de la Ley Orgánica, especialmente en su aspecto más básico, el de la sucesión.»

Encara que podríem aprofundir la comparació d'aquests aspectes o apuntar-ne altres, això ens portaria massa lluny i al cap i a la fi no foren sinó generalitats. Ho dic traduint les paraules amb què va matar la qüestió de les tendències novel·listiques el mateix Villalonga en una carta a Jaume Pomar del 21 de setembre de 1963. Per cert, hi afirmava també que les lletres tendien ja a «un contenido psicológico, una intención metafísica...» i posava com a exemple no els

seus autors més admirats, sinó Graham Green, Sartre, Mauriac i Hemingway.²⁹ Amb aquesta declaració podem concloure l'apartat relativitzant l'oposició de contraris, com li agradava de fer a Villalonga.

Resultarà menys difús concretar la influència en les obres, a través d'un recorregut panoràmic (bàsicament per les editades abans del 1968). Les separaré per gèneres, encara que formen un món literari força cohesionat, com evidencien la coincidència de personatges i el transvasament de temes i d'arguments.

3. La narrativa

Començaré per *L'hereva de Donya Obdúlia*, ja que, tot i que no s'edita fins al 1964, es tracta d'una complexa reelaboració de *Mme. Dillon* (del 1937). Justament aquest personatge és el més afí a l'existencialisme de l'obra, per bé que en el seu temps no s'havia popularitzat encara aquest corrent. Resulta divertit, però, observar que, mentre en la versió del '37, Alicia Dillon simbolitzava la vida en «una especie de vértigo», a partir del '64 ho farà en «una mena de náusea» força acostada a la que intitula la cèlebre novel·la de Sartre (iniciada el 1931, però publicada ja el 1938, i, en què, casualment, també s'associa aquesta imatge amb la del vertigen). Igualment, el «malestar» que manifestava al capítol *Interrogaciones* (afegit el 1942) es transformarà en «angoixa» en la versió del 1964.³⁰ Aquesta actitud contrasta amb l'optimisme d'un personatge nou, el murcià condemnat a mort, que, a més d'encarnar el tòpic caracterològic, sembla parodiar l'acceptació d'aquest mateix destí pels prota-

TA, L. Villalonga, dins *Història de la literatura catalana*, XI (Barcelona, Ariel, 1988), p. 126, i Jaume VIDAL ALCOVER, *Les idees ètiques de L. Villalonga*, «El Temps» (23-IV-1990), ps. 67-69.

27. «L'àngel rebel» de L. Villalonga: una novel·la a l'ombra de «Bearn», dins *Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1986), p. 299.

28. Vegeu Jordi CASTELLANOS, «Bearn o la sala de les nines»: assaig d'interpretació, dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, I, p. 91, i Josep MASSOT i MUNTANER, *L. Villalonga a debat*, dins *Escriptors i erudits contemporanis* (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1996), ps. 149-156.

29. *Primera aportació a l'epistolari de I. Villalonga*, p. 13.

30. *Obres completes. I. Novel·la, 1* (ed. Josep A. Grimalt, el qual recull les variants a partir de la versió de 1964) (Barcelona, Edicions 62, 1988), ps. 306 i 237. Per al procés de redacció de la novel·la, vegeu Maria del Carme BOSCH, *Àlgebra bibliogràfica*, «Affar», núm. 1 (1981), ps. 62-63, i Maria Josepa GALLOFRE, «Mme. Dillon» i «Alicia». *Documents sobre algunes provatures dels anys quaranta i cinquanta*, «Randa», núm. 34 (1994), ps. 19-33. Agraeixo a aquesta autora la consulta de la primera versió de la novel·la (Palma, Imprenta Vich, 1937).

gonistes de *La familia de Pascual Duarte* i de *L'étranger*.

La novel·la de Palmira (1952), en la mesura que el personatge que la intitula és una de les moltes *cocottes* de l'obra villalonguiana, compta, a més dels possibles models reals, amb diversos precedents literaris. El mateix autor, aprofitant que l'obra es presenta com a material per a escriure una novel·la, ironitza sobre les diverses possibilitats: podria ser la història d'una «vamp», una «novel·la freudiana», la «novel·la del vici»... o «una obra existencialista». En aquest cas, resultaria que:

«La Palmira no va estimar mai cap home perquè sentia l'angúnia de triar; freqüentava els cafès per dominar aquesta angúnia, però experimentava la tràgica responsabilitat —l'engagement— de la seva decisió, i en comptes d'enamorar-se d'un galant, es quedaria, entre absències i compulsions, amb tot el "gremi" de cambres.»³¹

No cal dir que es tracta d'una paròdia, aplicant l'angoixa de la tria a la pluralitat d'amants de la protagonista i jugant potser també amb l'associació de l'existencialisme amb alguns cafès freqüentats pel grup de Sartre i pels existencialistes a la moda. Val a recordar que aquest autor havia tractat aquesta mena de personatge a la peça *La putain respectueuse*, en una versió que té ben poc a veure amb la que estrafa Villalonga. I a propòsit d'un altre possible tractament de l'obra, el tràgic, Villalonga parla de *malentesos* en un sentit que fa pensar en la seva peculiar interpretació d'aquest concepte camusià:

«¿Com podríem decidir-nos a donar o negar la raó, si es tractava, possiblement, d'una sèrie de malentesos? ¿I qui era culpable d'haver entès malament? ¿És responsable el xofer que, sense voler, tira l'auto dins la cuneta? No hi ha pecats involuntaris, però el xofer s'estavellarà amb l'auto. La filosofia establirà diferències. El Destí no vol establir-ne. Tot drama és, al final, una tragèdia.»³²

Pel que fa a *Bearn o la sala de les nines* (editada en castellà el 1956 i en català el 1961; amb un procés de redacció força discontínu), convé més qüestionar algunes pos-

sibles analogies que no pas afirmar-ne. Encara que la rememoració de don Toni per Joan pot recordar la del marquès de Rolleston pel protagonista de *La nausée*—ja hem vist que és l'aspecte d'aquesta obra que va interessar més Villalonga—, penso que són força diferents i s'han aportat altres exemples de relació memorialística que poden influir més. Tampoc no crec que calgui vincular especialment el diàleg del capellà amb el de *L'étranger*, ja que l'actitud de don Toni és molt diferent i el recurs de la conversa amb el clergue, a més de poder tenir referents reals,³³ apareix en moltes altres obres, sobretot a partir dels moralistes i llibertins francesos del XVII i del XVIII, tan admirats per Villalonga (un dels màxims exponents n'és el *Dialogue entre un prêtre et un moribond*, del marquès de Sade).³⁴

Desenllaç a Monlleó (1958; una versió castellana havia guanyat el premi Gabriel Maura el 1957) és una novel·la detectivesca; però, com que s'hi ironitza, sembla com si «un novel·lista psicòleg, un Proust o un Kafka, es posàs a escriure novel·les policíiques».³⁵ La referència a l'escriptor txec es deu a la combinació de l'«absurd» amb l'afany d'oposar-hi una actitud lògica.³⁶ Però aquest plantejament fa pensar també en la interpretació villalonguiana de Camus—influint alhora per Kafka—, particularment quan afirma que «la tragèdia» de Mrs. Seymour, «com la major part de les tragèdies, es fonamentava damunt d'un malentès». Aquest personatge, tanmateix, mira de combatre, sense gaire fortuna, l'absurditat amb el racionalisme socràtic i voltairià, re-

33. Quan va morir el seu germà Miquel (el 6 de juny de 1946), el rector va insistir a expurgar-ne la biblioteca (*Falses memòries de Salvador Orlan*, Barcelona, Club Editor, 1982, p. 210). La cronologia de la redacció és massa incerta per afirmar-ne o negar-ne la influència en la concepció de l'escena; però, si més no, exemplifica fins a quin punt aquesta dèria inquisitorial era ben viva a la Mallorca de postguerra.

34. M'ocupo amb detall d'aquest motiu en un estudi en curs de publicació: *La «temptació» religiosa en Camus i en algunes obres catalanes*.

35. *Obres completes*, 2 (ed. Josep A. Grimalt) (Barcelona, Edicions 62, 1993), p. 357.

36. En l'article *Franz Kafka y la inteligencia*, «Baleares» (12-VI-1958), Villalonga el considera «continuator del sistema racionalista y analítico occidental proustiano».

31. *Obres completes*, 1, ps. 379-380.

32. *Ibid.*, p. 352.

fusant el *Credo qui absurdum* cristià i fins i tot l'acceptació lúcida de l'absurd camusiana.³⁷ També s'hi planteja freqüentment el tema de la llibertat, però més aviat des d'una perspectiva teològica que no existencialista (encara que ja hem vist que Villalonga les vincula).

L'Àngel Rebel (1961, reelaborada amb el títol de *Flo la Vigne* el 1974) transcorre a París, el 1959 i el 1961, un París en bona part encara existencialista. En aquest marc, se situa Flo, un jove escriptor inspirat en Baltasar Porcel (segons ell mateix reconeix i Villalonga confessa, amb algun matís).³⁸ Com Porcel aleshores, Flo està molt interessat per l'existencialisme: llegeix Camus i sobretot Sartre; mira de justificar reiteradament el seu més nimi comportament amb les categories d'aquests escriptors (l'angoixa, la llibertat, la responsabilitat, l'absurd...), barrejades amb prejudicis de calvinista purità i amb idees comunistes; tem que el paternalisme del narrador li restrenyi «l'angoixosa llibertat sartrina»; actua com un existencialista a la moda (vesteix «calçons obscurs i sweater negre», «indumentària pròpia d'un deportista o d'una noia bohèmia de Saint Germain des Prés», i fa «sempre el mateix: després de guaitar a "Flore"»³⁹ «i als "Deux Magots"», baixa a «alguna cave», confiant, erròniament, de trobar-hi Sartre); escriu obres angoixades i se suggereix que podria haver pres el pseudònim de Louis Salève, escriptor que se suïcida abans de l'estrena d'una tragèdia seva similar a les gregues i en la línia d'*Huis clos* i *Le malentendu*, però escrita amb un «geni estrany i quasi alienat», amb una valentia «sols comparable, si és que hi hagués comparació possible, amb certs *caprichos* de

Goya» i «producte de la trituració de tot un món moral complicadíssim que havia esclatat dintre d'una sensibilitat adolescent de primer orde» (de tota manera, la reaparició de Flo en altres novel·les descarta la identificació)... Tot això sota la mirada irònica de l'anònim narrador (X.) —en el qual es projecta clarament Villalonga—, ben escèptic envers el caràcter alliberador i innovador de l'existencialisme. Encara que es pregunta si la seva pròpia «eufòria davant la vida» no és «potser una evasió, una careta», tendeix a qualificar el comportament turmentat de Flo d'«alienat» (jugant amb el sentit etimològic: «estrany») i equipara la responsabilitat sartriana al refrany «d'es teu pa faràs sopes», que es diu del «qui es posa en perill perquè vol' (*DCBV*), o al «lliure arbitri» catòlic —mentre, en canvi, considera que l'existencialisme s'oposa a la religió.⁴⁰

A les *Falses memòries de Salvador Orlan* (1967), autobiografia novel·lada ben diferent de les de Sartre i Simone de Beauvoir i del roman à clé *Les mandarins*, es reconeix, encara que sigui amb un punt d'ironia, que «l'angoixa» (en un sentit tant existencialista com freudià, en què fa pensar la coordi-

40. *L'Àngel Rebel. Novel·la* (Palma, Moll, 1960), ps. 18, 15, 37, 91, 128, 114-115, 22, 28, 71-72. Sobre aquesta obra, en què la presència de l'existencialisme és particularment destacada, vegeu Rafael TÀSIS, *L. Villalonga, o la utilitat del «snobisme»*, «Serra d'Or», any III, núm. 3 (març de 1961), ps. 12-14; J. VIDAL, *L. Villalonga o la intel·ligència*, dins *L. Villalonga i la seva obra*, ps. 137-139; Joaquim MOLAS, *El mite de «Bearn»*, *Obra crítica*, I (Barcelona, Edicions 62, 1995), ps. 393 i 407; Jaume POMAR, *Pròleg* a L. VILLALONGA, *El Àngel Rebelde* (Barcelona, Polígrafa, 1969), ps. 9-20; P. ROSSELLÓ BOVER, «*L'àngel rebel* de L. Villalonga: una novel·la a l'ombra de «Bearn»», ps. 288-289; Raül-David MARTÍNEZ GILL, *Villalonga-Gide: anàlisi comparativa de «L'Àngel Rebel» i «Èls falsificadors de moneda»*, dins *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes*, II (Barcelona, Abadia de Montserrat, 1995), ps. 115-127; Aina PERELLO, *Déus, herois, persones i personatges en «L'àngel rebel»*, «Randà», núm. 34 (1994), ps. 35-54. Per cert, la novel·la de Francis WALDER, *Saint-Germain ou la négociation* (París, Gallimard, 1958), que llegeix el narrador i que serveix d'epígraf a la novel·la, no es refereix al cèlebre barri parisenc associat a l'existencialisme, sinó a Saint-Germain-en-Laye. Igualment, Walder, encara que sigui autor d'una obra titulada *L'Existence profonde* (París, Éditions Montaigne, 1953), té ben poc a veure amb l'existencialisme.

37. *Obres completes*, 2, ps. 255 i 372-273.

38. V. B. PORCEL, *Fils meus inèdits de L. Villalonga*, p. 9; L. VILLALONGA *o les passions ocultes*, dins *L. Villalonga. Camins creuats IV*, ps. 85-97, i *Materials sobre Bartomeu Fiol*, «Avui. Cultura», 26-II-98, p. IV; J. POMAR, *La raó i el meu dret*, ps. 279-293; D. FERRÀ-PONÇ, *Notes autobiogràfiques de L. Villalonga*, dins *Escrips sobre L. Villalonga*, p. 157; L. VILLALONGA, *Falses memòries de Salvador Orlan*, p. 222, i *La gran batuda* (Barcelona, Club dels Novel·listes), p. 22...

39. Potser el nom del personatge juga amb aquest local, si bé ho fa també amb les connotacions que pren la paraula *flor*.

nació amb *libido*) és un dels primers sentiments humans i que després es manifesta «la náusea». ⁴¹ Però l'*alter ego* de l'autor mira de defugir aquest sentiment, com ho procura el nen protagonista de *Les fures* (1967), en certa mesura una altra autobiografia novel·lada de la infantesa. De tota manera, per a la formulació d'aquesta noció i també del «*délaissement*» no recorre als existencialistes, sinó a un autor que n'ha estat considerat un precedent, Pascal. ⁴² El tema de l'angoixa reapareixerà en la novel·la autobiogràfica de formació *El Misanthrop* (editada el 1972, però el 1957 treballava ja en la versió castellana). Contra la pretensió de Salvador que Unamuno hagués estat original pel que fa a aquest concepte, Agustí —amb els coneixements que Villalonga ha adquirit ben posteriorment— replica que «ho ha pres de Kierkegaard i Ibsen. És bacallà nòrdic». ⁴³

Finalitzarem el recorregut per la narrativa (ja que, entre els contes d'aquesta època, no he trobat aspectes gaire rellevants en relació amb el tema) amb una novel·la de caràcter apocalíptic: *La gran batuda* (1968). Sembla que cal entendre el títol en el sentit de número de cloenda de les funcions de circ, ⁴⁴ però el substantiu és ric en significats: 'operació per separar el blat de la palla', 'cacerà', 'batussa'... Afavorit per la paràbola evangèlica del sembrador, el mot acaba suggerint el judici final. Per aquesta mena de *Vall de Josafat* que és la novel·la —en el sentit bíblic i en el de la cèlebre obra d'Ors—, desfilen cap a la condemna segura totes les fòbies de Villalonga (les noves invencions —des dels cotxes a la Coca-Cola—, les ideologies d'esquerra, De Gaulle i el seu ministre Malraux, la renovació de l'Església —arremet en particular contra el Concili Vaticà II i Teilhard de

Chardin—, Victor Hugo, Juan Ramon Jiménez, el tremendisme, el neorealisme, la poesia social, l'art abstracte, Brigitte Bardot, els Beatles...). La novel·la, que no cal dir que va suscitar la polèmica que pretenia, relata l'ascensió a París d'una bleada mallorquina, Lili, que justament gràcies a la seva imbecilitat aconsegueix de convertir-se en una eminència cultural. A l'eficàcia del mètode, s'afegeix l'ajuda de Flo la Vigne, que encara continua citant grotescament les idees bàsiques de Sartre (l'ateisme, la «responsabilitat», «l'existència és anterior a l'essència», «estem condemnats a la llibertat»...), de les quals conclou que «La nova moral que es deriva de l'existencialisme és tràgica, anguniosa»; per bé que ara ja les barreja amb l'evolucionista cristià Teilhard de Chardin. ⁴⁵ Tanmateix, Flo sembla ser assassinat pel poeta oligofrènic Bob, encara que reapareixerà a les novel·les *La Lulú* i *Lulú Regina* (en la qual citarà encara Heidegger), ⁴⁶ i «els Sartres» «no eren reverenciats com anys enrera», sinó que «es sentien desconnectats amb el lector i de fet ja no deien coses interessants». ⁴⁷ Això és el que salva l'existencialisme de no rebre més fort en aquesta «gran batuda».

Si aquest corrent ressorgeix en el futurista 2050 en què s'ambienta *Andrea Vitrix* (editada el 1974; però escrita bàsicament entre els anys 1962 i 1964), és tan sols perquè el narrador-protagonista, en què es projecta força clarament l'autor, va ser congelat el 1965. Amb ell, es descongelen les velles idees de Villalonga sobre el tema: a propòsit de la fe en la ciència, es recorda de la interpretació kierkegaardiana d'Abraham i l'àngel (que atribueix a Sartre perquè la cita a *L'existencialisme est un humanisme*); qualifica la falta de substancialitat de «veritat *gamberril*, 'existencial'»; considera que els existencialistes «de mitjan segle XX» no fan sinó repetir «com a novetat» el que havia dit Bergson «a la *belle époque*» sobre la llibertat, el qual no havia sinó «confirmat»

41. *Falses memòries de Salvador Orlan*, p. 17.

42. *Les fures* (Barcelona, Pirene, 1994), ps. 9, 27 i 81-85.

43. *El Misanthrop* (Barcelona, Edicions 62, 1977), p. 167. Per a la datació, vegeu J. POMAR, *La raó i el meu dret*, p. 233. A *Falses memòries de Salvador Orlan*, considera que, a la postguerra, Unamuno i Pio Baroja «han vist baixar el seu paper malgrat les injeccions amb les quals l'existencialisme de la darrera guerra mundial i neorealisme italià hagin semblat revifar-los» (p. 141).

44. J. VIDAL, *L. Villalonga i la seva obra*, p. 206.

45. *La gran batuda*, ps. 26-27.

46. *Lulú Regina* (Barcelona, Club Editor, 1995), p. 188.

47. *La gran batuda*, p. 25. A l'entrevista amb B. PORCEL, L. Villalonga, *profeta apocalíptic*, «Destino» (7-X-1967), recollida dins *Els meus inèdits de L. Villalonga*, ps. 208-209, declara similarment: «Un Bertolt Brecht, un Buero Vallejo, un Sartre, sí que tenen molt de talent, però ja no són profetes.»

el que havien dit «els moralistes»; per ponderar el trasbals que li provoca la «tragèdia» del revoltat Nicola, afirma, irònicament, que «estava a punt de comprendre ensem amb l'existencialisme i les doctrines de Teilhard de Chardin», com si fossin les idees més il·lògiques...⁴⁸

4. El teatre

Centrant-nos en la influència existencialista, començarem destacant un dels *Desbarats* (1965), *Hi feren ben aprop* (sembla que va ser escrit els anys quaranta, però el va reelaborar el 1958 i esdevindrà l'acte IX de *La marquesa de Pax* en l'edició de 1975).⁴⁹ Entre els condemnats de l'infern, apareix Sartre envoltat d'un «grup d'existencialistes» (jugant amb el fet de ser un escriptor condemnat per l'Església i l'autor d'una cèlebre peça que s'hi ambienta: *Huis clos*). Aquesta obra podria influir en la relació dels personatges i en la referència al més enllà. De tota manera, aquest recurs compta amb una llarguíssima tradició i l'infern de Villalonga és més convencional, amb dimonions.⁵⁰

En qualsevol cas, la peça de Sartre esmentada influeix clarament *Alta i Benemèrita Senyora* (1964), el títol de la qual al·ludeix a la mort. Com remarca una nota de l'autor, el «final és plagiat del d'una peça teatral famosa»: *Huis clos*. Mentre Sartre,

però, tancava el cercle amb «*Eh bien, continuons*», Villalonga el trenca amb «*Nous allons recommencer, ma fille!*», volent suggerir una actitud més «optimista».⁵¹

També a *Escola de neurosi* (una obra relacionada amb *Desenllaç a Montlleó* i que potser la precedeix, si bé es publica ja el 1979), la cuinera sentència «(*Coincidint amb Sartre sense haver llegit Huis Clos*)»:

«Déu els castigarà tots perquè tos criden es mal. Vosses mercès mateixes s'estan fent l'infern a ca seva. [...] Com que hi ha crisi, convé estalviar personal. Vosses mercès, uns amb altres, fan de dimonis.»

A més, s'hi sent, a través d'una ràdio, una mena de grotesc manifest existencialista. Dona Antònia considera que «parl d'es dogmes de l'Església» (per la relació que estableix Villalonga entre el lliure albir i la idea de llibertat existencialista). Tot i les referències metateatrals i que té en compte la proposta dramàtica sartriana, la paròdia sembla partir més de *L'existencialisme est un humanisme* que no pas de les declaracions de Sartre sobre teatre aplegades a *Un théâtre de situations* (1973):

«*La existencia es antes que la esencia. El hombre se forma a medida que actúa. El libre albedrío es, para el existencialista, una cuestión de dogma. Miente la tragedia clásica cuando afirma que somos marionetas. Al movernos, nosotros mismos tiramos del hilo...* [...]

«*Agamenón sacrifica a Ifigenia a su ambición de mando. ¿Por qué culpar a los dioses de un determinación que él mismo ha elegido? Él prefirió ser rey de reyes a ser padre. Lady Macbeth, ¿no organizó por decir así, sus crímenes, no creó ella misma sus fantasmas que habrán de atormentarla? El existencialismo viene a poner en claro muchas cosas, a ordenar el caos en que se debate... Eugenia de Montijo... El hombre está condenado a la*

48. *Andrea Vitrix* (Barcelona, Destino, 1974), ps. 143-144, 217-218, 262 i 289. Per a la datació, vegeu J. POMAR, *La raó i el meu dret*, p. 392.

49. J. Vidal data *Hi feren ben aprop*, així com *Viatge a París en 1947*, «durant els anys quarantes», mentre situa *Lesfinx*, *La Tuta i la Ramoneta* i *Alta benemèrita senyora* «entre el 1956 o 1957 i el 1963» i considera que *Escola de neurosi* precediria *Desenllaç a Montlleó* (1958) (*L. Villalonga i la seva obra*, ps. 186 i 191). De tota manera, no es pot precisar amb certesa la cronologia de les referències existencialistes, ja que diverses obres es reelaboren. Així, existeix un manuscrit del desbarat *Hi feren ben aprop* datat el maig del 1953 i una al·lusió de Villalonga fa pensar en una nova versió cap al 1958 (J. POMAR, *La raó i el meu dret*, p. 214). En el cas de *Viatge a París en 1947*, el dona per acabat el 28 d'agost de 1949, però en cita el títol en castellà i amb la variant de situar-lo el 1949, data real del viatge (*ibid.*, p. 215).

50. *Desbarats* (Palma, Daedalus, 1965), p. 165, i *La marquesa de Pax i altres disbarats* (Barcelona, Club Editor, 1975), p. 152.

51. *Ibid.*, p. 329. J. Pomar apunta que «l'obra s'inspira en un argument de Porcel i que conté alguns homenatges a *La simbomba fosca* (1962)» (p. 297). A J. M. Benet i Jornet (*La malícia del text* Barcelona, Curial, 1992, ps. 75-76), l'obra li recorda *Tècnica de cambra*, de Manuel de Pedrolo (escrita el 1959, estrenada el 1961 i editada a l'editorial Moll el 1964). Aquesta peça evoca alhora la de Sartre, com ja apuntava a la meua tesi (per a una comparació més detallada d'ambdues, vegeu Alain VERJAT: *Sartre et Pedrolo. «Huis-clos» et «Tècnica de cambra»*, dins *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*,

libertad... a Francia para ser reina... el mejor surtido de camisetas, Lencercia Munar... Somos libres de naufragar, libres de arruinar-nos.»⁵²

Les interferències de la conferència radiofònica culminen en una apagada a causa d'una tempesta rica en connotacions simbòliques.

A *Viatge a París el 1947* (1956), també es troba, com era d'esperar, alguna referència a l'existencialisme, però merament a la moda. Una part de l'obra s'ambienta al «Cabaret de Néant».⁵³ Allí actuen «dos existencialistes frenètics» i Minos, heterònim de l'autor, hi escriu un «madrigal» en alexandrins, un dels quals diu: «*Jean, l'existencialiste, a peur de vous toucher.*»⁵⁴

Aquil·les o l'impossible (1964) recrea aquest cèlebre personatge de l'èpica grega, inspirant-se, entre molts altres possibles models, sobretot en *La Guerre de Troie n'aura pas lieu*, de Giradoux, un autor amb el teatre del qual vol trencar Sartre. De tota manera, la peça pot recordar la recreació sartriana de la tragèdia grega a *Les mouches*, sobretot pel desafiament ateu de la fatalitat per part d'alguns personatges i, més en concret, per la imatge nietzscheana del «crepuscle dels déus».⁵⁵ En qualsevol cas, Villalonga no comparteix aquesta actitud.

Barcelona, Publicacions de la Abadia de Montserrat, 1997, ps. 409-419).

52. «Els Marges», núm. 17 (setembre de 1979), particularment les ps. 73-74 i 77-78.

53. Per bé que el nom d'aquest local coincideix amb una de les categories claus en el pensament de Sartre, apareixia ja en el conte *Crisi*, publicat a «El Español», el 1944 (*Tots els contes*, II, Barcelona, Edicions 62, 1986, p. 129). El *no-res* havia fet fortuna ja en l'avantguarda, així com les provocacions necrofil·liques a l'estil del taüt a disposició dels clients que vulguin viure una experiència mortuòria, de manera que aquesta mena de cabarets resulten ja versemblants els anys trenta, en què s'ambienta el conte.

54. *La marquesa de Pax i altres disbarats*, ps. 264-265. El madrigal es recull també dins *Proses rimades* (València, Eliseu Climent, 1995), p. 84. La peça que acabo de comentar s'inspira en dos viatges a París, el 1949 i el 1952, i «gairebé totes les anècdotes d'aquest disbarat són reals», segons es declara a *Notes autobiogràfiques de L. Villalonga*, p. 138. Sobre el viatge, vegeu *Falses memòries de Salvador Orlan*, ps. 189-195; Jaume VIDAL i ALCOVER, *L. Villalonga (o la imaginació raonable)* (Palma, Ajuntament, 1984), ps. 78-83, i J. POMAR, *La raó i el meu dret*, ps. 215 i 221-224.

55. *Aquil·les o l'impossible* (Palma, Moll, 1990), particularment, ps. 82-83.

La idea de la recerca de l'impossible pot fer pensar en el *Caligula*, de Camus, però el motiu és ben corrent i cap personatge de l'obra no recorda prou el protagonista d'aquella peça.

El títol de *La Tuta i la Ramoneta* (1965) pot evocar *La putain respectueuse*. Ara bé, Villalonga, gairebé a l'inrevés de Sartre, mostra que no resulta gaire difícil a les *ramonetes* fer de *tutes*. Per bé que el comú denominador podria ser la crítica de la hipocresia moral, Villalonga defuig el plantejament existencialista, que al·ludeix ironitzant sobre «l'angoixa», en un passatge en què es descarten també altres models (de manera similar a *La novel·la de Palmira*, amb la qual coincideix també pel que fa al tipus de protagonista).⁵⁶

Els camins (datada el 1958, però editada pòstumament), segons el testimoni de Baltasar Porcel, no és sinó una reelaboració d'una peça seva, inacabada i en castellà.⁵⁷ Sense consultar-li prèviament, Villalonga hauria decidit de traduir-la i de refer-la perquè la presentés als premis Ciutat de Palma. L'obra, ambientada en un seminari, respon bàsicament a la preocupació religiosa, però s'hi observa algun element existencialista, sobretot en el personatge del seminarista Alfred. Ell mateix matisa, tanmateix, que, «quan el catedràtic li censurava que la seva composició de psicologia estava contaminada d'existencialisme», li hauria pogut replicar «que es dogma que s'homo se va fent a mesura que actua i medita està calcat de sa religió cristiana».⁵⁸ Com que només s'han publicat les primeres pàgines de la versió original, no es pot precisar què es modifica, si bé els canvis semblen substancials. Porcel guanyarà l'esmentat premi amb *Els condemnats* (publicada l'any següent, amb un pròleg de Villalonga, en què es remarquen les influències existencialistes).⁵⁹

56. *La marquesa de Pax i altres disbarats*, p. 206. Vegeu també Enric GALLEN, pròleg a *Sis peces de teatre breu* (Barcelona, Edicions 62, 1993), ps. 9-16.

57. *Els meus inèdits de L. Villalonga*, ps. 19-71. Vegeu també la *Nota* de Rosa CABRÉ a B. PORCEL, *Obres completes. 7. Les màscares* (Barcelona, Proa, 1997), ps. 571-572, i Vicent SIMBOR, *L'obra teatral de Llorenç Villalonga*, «Caplletra», núm. 14 (primavera de 1993), p. 155.

58. *Els meus inèdits de L. Villalonga*, p. 67.

59. Pròleg a *Els condemnats* (Palma, Moll, 1959), p. 13, recollit a *Els meus inèdits de L. Villalonga*, p. 188.

5. La poesia

Pel que fa a aquest gènere no gaire conreat per l'autor, només citaré un vers: «Kierkegaard ho proclama: lo primer existir.» Forma part de l'*Elegia a la destrucció de Gènova*, una evocació de la ciutat el 1939.⁶⁰ Encara que la citació de Kierkegaard s'emmarca en un context prou grotesc com per no prendre-la gaire seriosament, acabem aquest recorregut per l'obra de Villalonga amb l'afirmació del principi bàsic de l'existencialisme: l'existència precedeix l'essència.

De tota manera, encara que Villalonga acceptés aquest axioma, no admetria bona

part de les derivacions que li donen els filòsofs existencialistes. Ell mateix conclou que, si bé va analitzar l'existencialisme «perquè estava en l'ambient d'aquells anys», no el va interessar gaire.⁶¹ El va trobar poc innovador i va tendir a reduir-lo a un concepte d'angoixa assimilat al psicològic. Aquesta deformació, juntament amb abundants divergències, tant ideològiques o personals com literàries, li'n van allunyar. Les similituds són, en general, tan sols aparents i, si Villalonga es va complaure a referir-s'hi, va ser sovint irònicament, defugint de *comprometre-s'hi*.

XAVIER VALL

60. *Proses rimades*, p. 146, v. 27. Pel que fa al viatge a Gènova, vegeu *Falses memòries de Salvador Orlan*, ps. 174-179; J. VIDAL, *L. Villalonga (o la imaginació raonable)*, p. 84; Maria del Carme BOSCH, *Introducció a Proses rimades*, p. 19; J. POMAR, *La raó i el meu dret*, ps. 200-201, en què s'indica que el poema és del 1939, però que es va traduir al català «els

anys seixanta». En qualsevol cas, la referència existencialista deu ser força posterior a la data del viatge. A més a més d'aquesta poesia, probablement cal relacionar amb l'existencialisme *El malentès*, del 1960 (*Proses rimades*, ps. 129-131).

61. D. FERRÀ-PONÇ, *L. Villalonga entre tres cultures*, p. 236.